

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
DOMENIUL DE DOCTORAT: TEOLOGIE

FAMILIA CREȘTINĂ ÎN ÎNVĂȚĂTURILE
SFÂNTULUI APOSTOL PAVEL

Teză de doctorat

Coordonator științific:

I.P.S. Prof. univ. Dr. Teodosie Petrescu

Doctorand: Dănilă Ioan

Constanța

2014

PLANUL REZUMATULUI

• PLANUL REZUMATULUI	2
• CUPRINS	3
• NOUTATEA TEMEI ALESE ÎN SPAȚIUL TEOLOGIC ROMÂNESC. ARGUMENT.....	6
• EXCURS ASUPRA PĂRȚILOR PRINCIPALE ALE TEZEI DE DOCTORAT.....	7
• EXPRESII SI NOȚIUNI – CHEIE	9
• BIBLIOGRAFIE UTILIZATĂ.....	10

Cuprins

<i>Abrevieri</i>	2
Cuprins	3
Introducere	6
Motivația subiectului	7
Metoda de cercetare	8
Structura tezei	8
Noutatea și contribuția cercetării	10
1. Contextul istoric al dezvoltării concepției Sfântului Apostol Pavel despre căsătorie și familie	13
1.1. Familia în antichitate	13
1.1.1. Babilonienii și asirienii	13
1.1.2. Egiptenii	15
1.1.3. Grecii antici	17
1.2. Familia în Vechiul Testament	18
1.2.1. Familia la vechii evrei	18
1.2.2. Femeia și copiii la vechii evrei	20
1.3. Familia în Noul Testament	23
1.3.1. Învățătura Mântuitorului despre familie	23
1.3.2. Învățătura Sfintilor Apostoli despre familie	24
2. Instituirea familiei conform învățaturii Sfântului Apostol Pavel	34
2.1. Legătura sfântă dintre bărbat și femeie este realizată de harul divin	40
2.2. Familia – chip al Sfintei Treimi	46
2.3. Fundamentul și instituirea familiei	56
3. Esența familiei	59
3.1. Iubirea dumnezeiască – temeiul familiei creștine	59
3.2. Constituția psiho-fizică a omului și împlinirea în familie	67
3.2.1. Sufletul omului	68
3.2.1.1. Inima	69
3.2.1.2. Conștiința	73
3.2.1.3. Rațiunea	77
3.2.1.4. Sufletul	79
3.2.1.5. Duhul omului	82
3.2.2. Trupul omului	85
3.2.2.1. Trup	90
3.2.2.2. Carnea	93
3.3. Unirea dintre suflet și trup, chip al unirii dintre bărbat și femeie prin Sfânta Taină a Cununiei	99
3.4. Jertfelnicia familiei izvorâtă din iubire	119
4. Structura familiei conform învățaturii Sfântului Apostol Pavel	130
4.1. Bărbatul - soțul	130
4.1.1. Responsabilitatea soțului față de sine și față de familie	132
4.1.2. Bărbatul ca soț	136

4.1.3.	Bărbatul ca tată	144
4.2.	Femeia – soția	146
4.2.1.	Femeia ca soție	154
4.2.2.	Femeia ca mamă	156
4.3.	Copiii	160
4.3.1.	Datoriile părinților față de copii	162
4.3.2.	Datoriile copiilor față de părinți	172
4.4.	Fecioria	175
4.5.	Văduvia	179
5.	Scopul căsătoriei	181
5.1.	Perpetuarea neamului omenesc	182
5.2.	Într-ajutorarea reciprocă	185
5.3.	Mântuirea	188
6.	Aspectul hristic al familiei	191
6.1.	Hristos – arhetipul bărbatului	194
6.2.	Legătura dintre Hristos și Biserica - chip al unirii dintre soți	197
7.	Aspectul eclesiologic al familiei	200
7.1.	Biserica – arhetip al familiei	203
7.2.	Viața duhovnicească în familie	205
7.2.1.	Rugăciunea	205
7.2.2.	Postul și înfrânarea	208
7.2.3.	Împărtășirea din harul Duhului Sfânt	210
8.	Taina cununii ca împărtășire a harului care unește pe soți	212
8.1.	Cununia ca Taină a unirii soților prin Iisus Hristos	213
8.2.	Părinții spirituali și părinții trupești	215
8.3.	Unirea prin și de către Hristos	215
8.4.	Pregătirea duhovnicească	216
8.5.	Efectele Sfintei Taine a Cununii	218
8.6.	Durabilitatea căsniciei	219
8.7.	Înțelesuri privind ceremonialul religios	220
8.7.1.	Ceremonia Logodnei	220
8.7.2.	Ceremonia Cununii	221
8.7.3.	Simbolistica elementelor liturgice	223
8.7.3.1.	Lumânările de cununie	223
8.7.3.2.	Inelele	224
8.7.3.3.	Cununiile	224
8.7.3.4.	Paharul mântuirii	225
8.7.3.5.	Înconjurarea mesei	225
8.8.	Trupul uman – mediu al sfințeniei	225
9.	Sacralitatea căsătoriei și păcatele împotriva ei	227
9.1.	Încercările vieții de familie și depășirea lor	232
9.2.	Creșterea copiilor	236
9.3.	Chivernisirea casei	239
9.4.	Păcatele împotriva căsătoriei și familiei	241
9.4.1.	Adulterul	246

9.4.2. Poligamia	250
9.4.3. Divorțul	253
9.4.4. Contracepția și sterilitatea	258
9.4.5. Avortul	262
9.4.6. Homosexualitatea	267
10. Valorile familiei creștine în societatea postmodernă secularizată în raport cu societatea tradițională	279
10.1. Criza spirituală a familiei creștine în epoca contemporană	279
10.2. Copiii și tinerii în fața provocărilor postmodernității	287
10.2.1. Relațiile trupesti	289
10.2.2. Drogurile	293
10.2.3. Violența	295
11. Concluzii	299
BIBLIOGRAFIE	309
Curriculum vitae	322
Declarație de onestitate	323

NOUTATEA TEMEI ALESE ÎN SPAȚIUL TEOLOGIC ROMÂNESC. ARGUMENT

Teza de doctorat „Familia creștină în învățăturile Sfântului Apostol Pavel pornește de la problemele apărute în societatea secularizată din țara noastră, o societate aflată pe calea integrării depline în marea familie europeană (Uniunea Europeană), moment în care răspunsurile așteptate de la Biserică pentru rezolvarea crizei morale nu trebuie să întârzie. Lucrarea de față prezintă o contribuție majoră în formarea unei poziții clare a Bisericii prin care se afirmă că instituția familiei trebuie să se bazeze întotdeauna pe unirea liberă și plină de iubire a bărbatului cu femeia în comuniunea matrimonială, promovând în armonie condițiile pentru încheierea căsătoriei, eventualele impedimente care pot apărea din lipsa condițiilor, dar și reglementarea desfacerii căsătoriei și a motivelor de divorț într-o perspectivă religio-morală. Familia creștină devenind "celula vie a Trupului Tainic al lui Hristos, în care este integrată prin Taina Cununiei" , responsabilizează și ne determină să readucem în lumină, caracterul de Taină foarte frumos reliefat de Sfântul Apostol Pavel în epistolele sale, subliniind bazele sale religio-morale, dar și temeiurile canonice și juridice pentru înlăturarea confuziilor, pentru afirmarea cu tărie a poziției Bisericii în fața incertitudinilor actuale și pentru tragerea unui semnal de alarmă cu privire la coliziunile legislative existente în România și posibilitatea gândirii unor perspective de armonizare în spiritul tradiției bisericești, uneori invocată și de legiuitorul roman sau susținerea căsătoriei religioase cu efecte civile, așa cum exista în Grecia sistemul pluralist.

Despre familie și căsătorie s-a scris mult și există foarte multe studii. Lucrarea de față însă se dorește a fi un povățuitor cu argumente clare și logice care-l ajută pe om să înțeleagă esența, dar mai ales, scopul ființei sale și cum trebuie să se raporteze la sine, la familia sa și la faptele sale. În același timp, cercetarea noastră aduce o modestă contribuție cercetării științifice, expunând într-o manieră argumentată învățătura ortodoxă despre căsătorie și familie.

De asemenea, am subliniat și principalele probleme cu care se confruntă societatea în aceste timpuri, la care am pus alături și soluțiile indicate de oamenii îmbunătățiți pentru care totul are o claritate deosebită, aceasta, pentru a contribui și cu soluții practice în fața provocărilor contemporane.

EXCURS ASUPRA PĂRȚILOR PRINCIPALE ALE TEZEI DE DOCTORAT

Teza de doctorat „Familia creștină în învățăturile Sfântului Apostol Pavel” este structurată în unsprezece capitole, fiecare capitol fiind împărțit destul de minuțios în mai multe subcapitole. Este utilizată bibliografie destul de diversificată cuprinzând 186 de titluri cuprinzând ediții ale Sfintei Scripturi atât în limba română cât și în greacă, latină, engleză și franceză, cărți de cult, scrieri ale Sfinților Părinți și ale Scriitorilor Bisericești, studii și articole.

În primul capitol este prezentat contextul istoric al dezvoltării concepției Sfântului Apostol Pavel despre căsătorie și familie, și cuprinde următoarele subcapitole: Familia în antichitate: Babilonienii și asirienii, Egiptenii, Grecii antici; Familia în Vechiul Testament: familia la vechii evrei și femeia și copiii la vechii evrei; Familia în Noul Testament: învățătura Mântuitorului despre familie și învățătura Sfinților Apostoli despre familie.

Capitolul al doilea cuprinde aspecte legate de instituirea familiei conform învățăturii Sfântului Apostol Pavel: Familia ca mijloc de dobândire a mântuirii, Crearea omului – bărbat și femeie; Familia - împlinire a chipului lui Dumnezeu în om; Fundamentul și instituirea familiei.

În capitolul al treilea autorul dezbate aspecte legate de esența familiei care izvorăște din iubirea dumnezeiască apoi prezentând constituția omului și împlinirea acestuia în familie: Sufletul omului: inima, conștiința, rațiunea, sufletul, duhul; Trupul: trupul și carnea. Capitolul se încheie cu prezentarea aspectului de jertfă în cadrul familiei, jertfă izvorâtă din iubire.

Capitolul al patrulea abordează constituția familiei conform învățăturii Sfântului Apostol Pavel:

- Bărbatul: Responsabilitatea bărbatului față de sine și familie; Bărbatul ca soț; Bărbatul ca tată;
- Femeia: Responsabilitatea femeii față de sine și familie; Femeia ca soție; Femeia ca mamă;
- Copiii: Datoriile părinților față de copiii; Datoriile copiilor față de părinți;
- Fecioria;
- Văduvia.

În capitolul al cincilea autorul prezintă scopul familiei: perpetuarea neamului omenesc;

într-ajutorarea reciprocă; mântuirea din perspectiva Sfântului Apostol Pavel alături de care s-au adăugat cuvinte patristice ce oglindesc și mai bine elementele de finețe cuprinse în aceste învățături.

Capitolul al șaselea prezintă aspectul hristologic al familiei: Hristos – arhetipul bărbatului și legătura dintre Hristos și Biserica - chip al unirii dintre soți, aspect accentuat de Sfântul Apostol Pavel și de o importanță majoră în ceea ce privește perceperea căsătoriei și a familiei.

În capitolul al șaptelea este abordat aspectul eclesiologic al familiei, Biserica fiind o icoană pentru familie iar familia reprezentând celula de bază a Bisericii: Biserica – arhetip al familiei. Apoi sunt prezentate aspecte legate de viața duhovnicească în cadrul familiei: Rugăciunea; Postul și înfrânarea; Împărtășirea cu har și viața în Duhul.

Capitolul al optulea dezbate taina cununiei ca împărtășire a harului ce-i unește pe soți: Cununia ca Sfântă Taină; Părinții spirituali și părinții trupești; Unirea prin si de către Hristos; . Pregătirea duhovnicească; Efectele Sfintei Taine a Cununii; Durabilitatea căsniciei; Înțelesuri privind ceremonialul religios: Ceremonia Logodnei; Ceremonia Cununii; Simbolistica elementelor liturgice: lumânările de cununie; inelele, cununiile, paharul, înconjurarea mesei. În concluzia acestui capitol este prezentat trupul uman ca mediu al sfințeniei.

În capitolul al nouălea, autorul prezintă aspecte practice legate de viața de familie cu aplicații actuale: încercările vieții de familie și depășirea lor; creșterea copiilor; chivernisirea casei. Aplicațiile practice sunt prezentate pe temeiul cuvintelor Sfântului Apostol Pavel. Apoi sunt abordate și prezentate principalele păcate care atentează asupra integrității și scopului familiei: adulterul, divorțul, contracepția, sterilitatea, avortul și homosexualitatea. Aceste probleme existau și în timpul Sfântului Apostol Pavel iar abordarea acestuia reprezintă un ghid pentru noi.

În capitolul al zecelea sunt prezentate soluții practice la problemele societății prin care omul să poată face față provocărilor contemporane, în același timp lucrând la restaurarea Chipului lui Dumnezeu în vederea asemănării cu Dumnezeu. Se arată într-un mod abordabil posibilitatea mântuirii omului în condițiile sociale prezente precum și mijloacele de dobândire a mântuirii.

Concluziile sunt prezentate ca elemente ce aduc o contribuție în formarea unei concepții creștine despre familie și aspectele care le implică.

EXPRESII SI NOȚIUNI – CHEIE

Familia este o instituție de origine divină stabilită de la creație. Ea a fost constituită prin căsătorie ale cărei principale caracteristici au fost, de la întemeiere, unitatea și indisolubilitatea. Fiind instituită de Dumnezeu, familia are un caracter sacru, acest caracter de sacralitate fiind pus în evidență și de faptul că familia umană are ca prototip însăși unitatea divină a Sfintei Treimi, ale cărei caracteristici sunt: iubirea desăvârșită, comuniunea, unitatea și egalitatea Persoanelor Acesteia. Fiind creat după *chipul lui Dumnezeu* (Facere 1, 27) omul, prin însuși actul creației, a fost destinat pentru viața de comuniune.

Căsătoria creștină este, pentru cele două persoane implicate în iubire, o unitate indivizibilă duhovnicească și trupească; ea reflectă unirea dintre Hristos și Biserica Sa. Trimițând din cer binecuvântarea Sa, Dumnezeu îi întărește pe miri să meargă pe calea împlinirii unei uniuni desăvârșite și astfel să realizeze o „deplină înțelegere sufletească și trupească”.

Bărbatul se definește prin responsabilitatea pe care o are și pe care trebuie să și-o asume. El este responsabil față de cei pe care Dumnezeu i-a încredințat pentru o vreme (soția și copiii). Bărbatul este capul; femeia este ajutorul lui. Hristos este capul Bisericii iar bărbatul este cap femeii. Sfântul Ioan Gură de Aur zice despre cap că este omiopath, adică tovarăș în suferințe cu trupul și supus acelorași împrejurări. Bărbatul este chipul și slava lui Dumnezeu, femeia este slava bărbatului. Bărbatul este modelul puterii de viață și al activității conștiente de scopul urmărit.

Femeia a fost făcută ca să-i fie bărbatului „ajutor și copărtașă a căsătoriei legitime” și Dumnezeu a binecuvântat rodul pântecele ei „pentru ca el să fie după chipul și asemănarea Sa”.

Copiii sunt expresia concretă a prezenței divine în familia creștină. Fiecare copil este „fereastra neprihănirii prin care lumina pură a cerului pătrunde în casa părinților. El e mărturie vie, concretă, despre lumea transcendentă, a luminii, a neprihănirii și bucuriei veșnice. De aceea, copilul îi apropie pe părinți de Dumnezeu, îi înalță în sfere mai pure, le intensifică iubirea și le-o înnobilează. În Noul Testament, nașterea de copii este considerată un dar de la Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIE

I. TEXTE BIBLICE

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008.
2. *Biblia Sacra Vulgata*, ediția a patra, 1994.
3. *La Bible*, version Louis Segond, 1910.
4. *Holy Bible*, version King James.
5. *Biblia cu Explicații*, ediția a III-a, T.G.S. Internațional SUA, 1994.
6. *Biblia cu Explicații*, ediția a IV-a, Organizația Christian Aid Ministries, Ohio, SUA, 1996.
7. *Biblia de studiu pentru o viață deplină*, (Noul Testament), Editura Vida, București, 1994.
8. *Noul Testament cu Psalmii*, tipărit sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983.
9. *Noul Testament*, tipărit sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, versiune revizuită, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993.
10. *Noul Testament*, tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Eladei, Atena, 1973.
11. *Septuaginta I, Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, volum coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu; traduceri de: Cristian Bădiliță, Ion Pătrulescu, Eugen Munteanu, Mihai Moraru, Ioana Costa, Colegiul Noua Europă, Editura Polirom, Iași, 2004.

3. II. AUTORI PATRISTICI ȘI POST PATRISTICI

1. *** *Învățătura de credință creștin ortodoxă*, București, 1992.
2. *** *Constituțiile Apostolilor*, IV, 11, traducere de Irineu Mihălcescu, Chișinău, 1928.
3. AMBROZIE, Sfântul, *Scrieri*, partea a II-a, traducere de David Popescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
4. ATANASIE CEL MARE, Sfântul, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, în PSB, vol. 15 trad. rom. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, București, 1987.
5. CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri, partea a II-a*, Stromatele, II, 138, 2-6, traducere de Dumitru Fecioru, în PSB, vol. 5, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
6. CLEMENT ROMANUL, Sfântul, *Epistola către Corinteni (I)*, XXI, 6-8, traducere de pr. Dumitru Fecioru, în PSB vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979.
7. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, Sfântul, *Comentariu la Epistola către Romani*, Patrologia Greacă, LXXIV, 789.
8. CHIRIL AL IERUSALIMULUI, Sfântul, *Catehezele*, IV, 25, traducere de Pr. Dumitru Fecioru, Colecția Izvoarele Ortodoxiei, 6, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1943.
9. GRIGORIE DE NYSSA, Sfântul, *Despre facerea omului*, trad. Pr. T. Bodogae, în vol. *Scrieri*, partea a II-a, în PSB vol. 29, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
10. IOAN GURĂ DE AUR, Sfântul, *Scrieri*, partea I, Omilii la Facere(I), traducere de pr. Dumitru Fecioru, în PSB vol. 21, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.
11. IDEM, *Cuvinte alese*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2002.
12. IDEM, *Omilia XXX la II Corinteni*, trad. Arh. Theodosie A. Ploșteanu, București, 1910.
13. IDEM, *Omilia VII la I Timotei*, trad. Th. A. Ploșteanu, București, 1911.
14. IDEM, *Omilia XV la Romani*, trad Th. A. Ploșteanu, București, 1911.

15. IDEM, *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel*, Editura Nemira, 2005.
16. IDEM, *Comentarii sau Explicarea epistolei către Efeseni, XX*, traducere de arhimandrit Theodosie Atanasiu, Iași, 1902.
17. IDEM, *Comentariile sau Tâlcuirea Epistolei Întâi către Corinteni*, Editura Sophia, 2005.
18. IDEM, *Cuvânt la Fericitul Avraam, II*, în vol. *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.
19. IDEM, *Lauda lui Maxim. Cu ce femeie trebuie să ne căsătorim*, traducere de pr. dr. Dumitru Fecioru, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an 1980, nr. 3-5.
20. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Sfantul, Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia*, trad. și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2009.
21. IDEM, *Patru sute cugetari crestine*, Editura Credinta Stramoseasca, Iasi, 1998.
22. METODIU DIN OLIMP, *Banchetul sau Despre castitate, II, 2*, traducere de pr. prof. Constantin Cornițescu, în *PSB vol. 10*, București, 1984.
23. VASILE CEL MARE, *Sfantul, Constituțiile ascetice*, cap. XVIII, I, în *PSB vol. 18*.
24. IDEM, *Despre originea omului*, *Sources Chreatiennes* 160.

4. III. DICTIONARE ȘI ENCICLOPEDII

1. *** *Dicționar Biblic*, Editura „Cartea Creștină”, Oradea, 1995.
2. *** *Dicționar biblic*, vol. 1, Editura Stephanus, vol.1, București, 1995.
3. *** *Dicționar biblic*, vol. 3, Editura Stephanus, București, 1998.
4. *** *Dictionar Englez- Român, Român- Englez*, Editura Polirom.
5. *** *Dictionarul Explicativ al Limbii Române*, Academia Română, Institutul de Lingvistica „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
6. *** *Dictionar Francez- Român, Român- Francez*, Editura Polirom.
7. *** *Enciclopedia Bibliei*, Editura Logos, Cluj, 1996.
8. *** *Vocabular de Teologie Biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2001.
9. A. Bailly, *Dictionnaire Grec-Francais*, Edition revue par L. Séchan et P. Chantraine, professeurs à la Faculté de Lettres de Paris, Hachette-Paris, 1950.

10. BRIA, Pr. Prof. Dr. Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
11. MIRCEA, Pr. Dr. Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.
12. MOLDOVEANU, Nicolae, *Dicționar biblic de nume proprii și cuvinte rare*, Editura Casa Școalelor, București, 1995.

5. IV. CĂRȚI, STUDII ȘI ARTICOLE

1. ABRUDAN Pr. Prof. Dr. Dumitru, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *Arheologia biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
2. ADVEEV, Dr. Dmitri, *Când sufletul este bolnav*, traducere din limba rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2005.
3. ANDRUSTOS, Hristu, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, trad. de Pr. Prof. D. Staniloae, Sibiu, 1930.
4. IDEM, *Simbolica*, traducere de Pr. Iustin Moisesescu, Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955.
5. ANDREICUT, IPS Andrei al Alba Iuliei, *Dilema în care sunt puși tinerii*, în volumul Paradoxul creștin și cartea tinereții, volum coordonat de Preot Ilie Trif, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2008.
6. BREUTIGAM, V., Christian P, Raad M., *Medicina psihosomatica*, Moscova, 1999.
7. BRIA, Pr. Prof. Ioan, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987.
8. BRECK, Pr. Prof. Dr. John, *Darul sacru al vieții*, traducere în limba română de Prea Sfințitul Dr. Irineu Pop Bistriteanu, Editura Patmos, Cluj Napoca, 2003.
9. BRUCKNER, Pascal, Alain Finkelkraut, *Noua dezordine amoroasă*, traducere din limba franceză de Luminița Brăileanu, Editura Trei, București, 2005.
10. BUCEVSCHI, Diac. Orest, *Rugăciunea la Sfântul Apostol Pavel*, în Mitropolia Olteniei, anul 1960, nr. 3-4.
11. CANANĂU, Pr. Nicolae, *Datoriile părinților față de copii*, în Îndrumător bisericesc canonic și patriotic, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1985

12. CALINIC BOTOȘĂNEANUL, PS, *Biblia în Filocalie*. Analogie de texte biblice tâlcuite în Filocalia românească, volumul II, Editura Trinitas, Iași, 1995.
13. CHIALDA, Diac. Asist. Mircea, *Îndatoririle moral-sociale după Decalog*, în *Studii Teologice*, anul 1956, nr. 9-10.
14. CHIȚESCU, Prof. Dr. Nicolae, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pământești*, în *Ortodoxia*, anul 1952, nr. 2.
15. IDEM, *Doctrina despre Sfântul Har*, în revista Biserica Ortodoxă Română, nr. 10-12.
16. CLEMENT, Olivier, Boris Bobrinskoy, Elisabeth Behr-Sigel, Myrrha Lot-Borodine, *Fericita Întristare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997.
17. CODRESCU, Răzvan, *Teologia sexelor și taina nunții*, Editura Christiana, București, 2002.
18. COSMA, Pr. Sorin, *Fericirile și Sfânta Triadă*, Reșița, 1999.
19. IDEM, *Homosexualitatea - patimă de necinste*, în “Altarul Banatului”, anul 2000, nr. 10-12.
20. CIULEI, Pr. Dr. Marin D., *Antropologie patristica*, Editura Sirona, 1999.
21. COMȘA, Grigorie, *Tineretul României*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Arad, 1933.
22. CORNIȚESCU, Pr. Prof. Dr. Constantin, *Învățătura Sfântului Vasile cel Mare despre Sfântul Duh*, în *Ortodoxia*, an 1979, nr. 1.
23. IDEM, *Studii comparative între Marele cuvânt catehetic al Sfântului Grigorie de Nyssa și manualul către Laurențiu al Fericitului Augustin*, în *Ortodoxia*, anul 1964, nr. 1.
24. CORNIȚESCU, Diacon Prof. Dr. Emilian, *Descoperiri arheologice din Egipt, Asiria, Babilonia, Siria, Asia Mică, Fenicia și Arabia, care au legătură cu datele din Vechiul Testament*, în *Studii Teologice*, anul 1984, nr. 7-8.
25. CORNITESCU, Pr. Prof. Dr. Emilian, *Raporturile dintre părinți și copii după cărțile didactice ale Vechiului Testament*, în *Studii Teologice*, anul XXI, 1969, nr. 1 - 2, p.100 – 110.
26. IDEM, *Valoarea descoperirilor arheologice (dintre anii 1971- 1974) în Tara Sfântă pentru studiul Vechiului Testament*, în *Studii Teologice*, anul XXII, 1980, nr. 7-10, pp. 606-619.
27. CRAINIC, Nichifor, *Sfințenia – împlinirea umanului*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993.
28. IDEM, *Ortodoxie si etnocratie*, Editura Albatros, Bucuresti, 1997.

29. DANIEL, MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI, *Familia creștină – Biserica de Acasă*, în volumul „Familia creștină azi”, Editura Trinitas, Iași, 1995.
30. DUMITRU, Laurențiu, *Tinerii pe calea întrebărilor*, Editura Egumenița, Galați, 2007.
31. ELIADE, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Universitas, Chișinău, 1994.
32. EVDOKIMOV, Paul, *L'Orthodoxie*, Delachaux et Niestle, Paris, 1959.
33. IDEM, *Taina iubirii*, Editura Christiana, București, 1994.
34. IDEM, *Învierea spiritului*, Editura Pandora, Târgoviște, 1997.
35. IDEM, *Înnoirea spiritului. Studii de spiritualitate*, trad. Magdalena Mărculescu-Cojogea, Edit. Pandora, Târgoviște, 1997.
36. IDEM, *Femeia și mântuirea lumii*, Editura Christiana, București, 1995.
37. IDEM, *Vârstele vieții spirituale*, Editura Christiana, București, 1993.
38. FAROS, Filoteu, Pr. Stavros Kofinas, *Căsnicia – dificultăți și soluții*, trad. din lb. greaca de Pr. Șerban Tica, Editura Sophia, București, 2012.
39. FLOCA, Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe*. Note și comentarii, București, 1991.
40. IDEM, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. II Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.
41. FLORENSKI, Pavel, *Stâlpul și temelia adevărului: încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece scrisori*, Editura Polirom, Iași, 1999.
42. FROMM, Erich, *Arta de a iubi*, Editura Anima, București, 1995.
43. GALERIU, Pr. Prof. Constantin, *Preoția, taină în slujire în viața Bisericii, în Ortodoxia*, anul 1982, nr. 4.
44. GHEORGHE, Virgiliu, *Știința și războiul sfârșitului lumii – Fața nevăzută a televiziunii*, Editura Prodromos, București, 2007.
45. GRIGORAȘ, Pr. Lect. C., *Pedagogia creștină și pedagogia laică*, în Teologie și viață, nr. 5-7, anul 1994.
46. GOUTI, Dimitra, Maria D Kokkinou, *Criza Familiei*, traducere din limba greaca de Preot Șerban Tica, Editura Sophia, București, 2011.
47. ILIE, Arhimandrit Cleopa, *Despre credința ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981.
48. IOLANDA, Mitrofan, Nicolae Mitrofan, *Elemente de psihologie a cuplului*, Casa de editura și presa “Sansa” S.R.L., București, 1996.

49. IOLANDA Mitrofan, Cristian Ciuperca, *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, Editura Edit Press Mihaela, 1998.
50. JOIȚA, Pr. Drd. Alexandru, *Lucrarea Sfântului Duh în Biserică, în Studii Teologice*, Anul 1980, nr. 7-10.
51. JUVENALIE, Părintele, *Teroriștii uterului*, Editura Anastasia, București, 2002.
52. KALEDA, Pr. Prof. Gleb, *Biserica din casă*, Editura Sophia, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2008.
53. KRAMER, S. N., *Istoria începe la Sumer*, traducere de C. Sabin, București, 1962.
54. LAROCHE, Michel Philippe, *Un singur trup – Aventura mistică a cuplului*, Editura Amarcord, Timișoara, 1995.
55. LEMENI, Adrian, *Aspecte apologetice contemporane*, Editura ASAB, București, 2010.
56. LEVEQUE, Pierre, *Aventura greacă*, Editura Meridiane, București, 1987.
57. LOSSKY, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, 1993.
58. IDEM, *Introducere în Teologia ortodoxă*, trad. de Lidia și Remus Rus, București, 1993.
59. MARLER, Monahii John și Andrew Wermuth, *Tinerii vremurilor de pe urma – Ultima și adevărata răzvrătire*, Ediția a doua, traducere din limba engleza de Felix Trusca, Editura Sophia, București, 2008.
60. MANDIȚĂ, Protos. Nicodim, *Calea sufletelor în veșnicie – Vămile văzduhului*, vol. II, Editura Bunavestire, 1994.
61. MANTZARIDIS, Georgios, *Morala creștină*, Editura Bizantină, București, 2006.
62. MACK, Pr. John, *Ghid pentru dobândirea armoniei în familiile ortodoxe*, traducere de Doina Rogoti, Editura Sophia, București, 2007.
63. MARCU, Diacon Dr. Grigorie T., *Antropologia paulina*, Sibiu, 1941.
64. MARROU, H.I. *Istoria educației în antichitate*, trad. Stella Petecel, voi. I, București, 1997.
65. MARTIN, Costas, *Grecia panteonului*, traducere și note de Lydia Constanța Guică, Constantin Ionescu Boieru, Editura Prietenii Cărții, București, 1996.
66. MAZILESCU, Grigore. *Învățătura despre familie în epistolele pauline*, în Mitropolia Olteniei, anul 1974, nr. 3-4.
67. MEYENDORFF, Jean, *Le Mariage dans la perspective orthodoxe*, trad. din limba engleza de Lucette Marçais, Paris, 1986.

68. MIHĂLCESCU, Irineu, *Istoria religiilor lumii*, Editura Cugetarea.
69. MIHOC, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Șapte tâlcuiri biblice despre Maica Domnului*, Editura Teofania, Sibiu, 2001.
70. MIHOC, Pr. Dr. Constantin, *Taina Căsătoriei și Familia Creștină în învățăturile Marilor Părinți ai Bisericii din sec. IV*, Editura Teofania, Sibiu.
71. MLADIN, MITROPOLITUL ARDEALULUI, *Studii de Teologie Morală*, Editura Arhiepiscopiei, Sibiu, 1969.
72. MOBERLY, Elisabeth, *The Early Development of Gender Identity*, Londra, Kegan Paul, 1982.
73. MOLDOVAN, Pr. Prof. Ilie, *Teologia iubirii - Iubirea Taina Căsătoriei*, vol. I, Alba-Iulia, 1996.
74. IDEM, *Adevărul și frumusețea căsătoriei. Teologia iubirii II*, Tipografia Episcopiei Alba Iulia, 1996.
75. IDEM, *Natura și harul în gândirea teologică a Sfântului Vasile cel Mare*, în Ortodoxia, anul 1979, nr. 1.
76. IDEM, *Adolescența, preludiu la poemul iubirii curate*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005.
77. NECULA, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Biserică și cult pe înțelesul tuturor*, Editura Europartner, București.
78. IDEM, *Învățătura despre post în Biserica Ortodoxă*, în Studii Teologice, an 1984, nr. 7-8.
79. IDEM, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996.
80. IDEM, *Familia azi. Probleme pastorale și sociale*, în "Glasul Bisericii", anul 2001, nr. 9-12.
81. NECULAU, Adrian, Gilles Ferreol, *Violența - Aspecte psihosociale*, Editura Polirom, Iași, 2003.
82. NELLAS, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit*, Editura Deisis, Sibiu, 1994.
83. NEOIȚĂ, Pr. Lect. Athanasie, *Ideile umanitare ale creștinismului*, în Studii Teologice, anul 1951, nr. 5-6.
84. OȚETEȚA, Prof. Andrei, *Istoria lumii în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1969.

85. PAISIE AGHIORITUL, Cuviosul, *Cuvinte duhovnicești. Viața de familie, volumul IV*, traducere de ieroschimonah Ștefan Nuțescu, Editura Evanghelismos, București, 2003.
86. PAPUC, Gheorghe, *Viața creștină după Epistole Sfântului Apostol Pavel*, în Studii Teologice, an 1955, nr. 5-6.
87. PAVEL, Prof. Dr. Constantin, *Eroismul în lumina moralei creștine*, în Studii Teologice, anul 1997, nr. 3-4.
88. PAULESCU, Nicolae, *Instincte, patimi și conflicte*, Fundația Anastasia, 1995.
89. PERVA, Pr. Gheorghe, *Femeia în lumina creștinismului*, Editura Diecezană, Arad, 1940.
90. PETRESCU, IPS Teodosie, Arhiepiscop al Tomisului, *Viața iudeilor oglindită în Psaltirea lui David*, Editia a 2-a, rev., Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2008.
91. IDEM, *Dreptul la viață în Sfânta Scriptură*, în Analele Universității OVIDIUS Constanța, Seria: Drept și Științe Administrative, Nr. 1 (2005) număr tematic dedicate simpozionului „Libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică” - 23 mai 2005.
92. IDEM, Egalitatea – binecuvântare sau blestem?, în Analele Universității OVIDIUS Constanța, Seria: Teologie, Nr. 1 (2007).
93. POLEXA, Dr. Ovidiu Ioan, *Familia în gândirea Sfântului Ioan Gura de Aur*, Teză de doctorat, Școala Doctorală de Teologie Ortodoxă, Universitatea Ovidius, Constanța, 2013.
94. POPA, Pr. Lect. Dr. Gheorghe, *Familia creștină: o perspectivă teologică și spirituală*, în volumul „Familia creștină azi”, Editura Trinitas, Iași, 1995.
95. POPESCU, Pr. Prof. Dr. Dumitru Gheorghe, *Teologia și Cultura*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993.
96. POPESCU, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Hristos, Biserica, Societate*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, București, 1998.
97. IDEM, *Ecleziologia romano-catolică după documentele celui de-al doilea Conciliu de la Vatican și ecourile ei în teologia contemporană*, teză de doctorat, în Ortodoxia, anul 1972, nr. 3.
98. POPI, Catalin, *Familia creștină contemporană*, în “Viața în Hristos”, anul III, septembrie-octombrie, nr. 9-10.

99. POVERT, Lionel, *Dicționarul Gay*, trad. de Iulia Stoica și Felix Oprescu, București, 1998.
100. PUFU, Pr. Conf. Dr. Gheorghe, *Repere de Teologie Paulină*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2007.
101. RADU, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Caracterul eclesiologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, în *Ortodoxia*, anul 1978, nr. 1-2.
102. RĂDUCĂ, Preot Dr. Vasile, *Antropologia Sfântului Grigore de Nyssa*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.
103. IDEM, *Căsătoria Taină a dăruirii și a desăvârșirii persoanei*, în *Studii Teologice*, anul 1992, nr. 3-4.
104. RUS, Remus, *Concepția despre om în marile religii*, teză de doctorat, în *Glasul Bisericii*, anul 1978, nr. 7-8.
105. SCRIPCARU, Gheorghe, Aurora Ciuca, Vasile Astarastoaie, Călin Scripcaru, *Bioetica, Științele vieții și drepturile omului*, Editura Polirom, Iași, 1998.
106. SLĂTINEANUL, P.S. Dr. Irineu, *În Duhul sfințeniei lui Hristos*, Editura Universitaria, Craiova, 2001, p. 15.
107. SLEVOACĂ, Pr. Ștefan, *Căsătoria creștină*, în revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul 1967, nr. 9-10.
108. SOARE, Pr. Prof. Dr. Gheorghe, *Impedimentele la căsătorie și motivele de divorț*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1943.
109. STAMATIN, Dr. Laurentiu Nicolae, *Chipul femeii după Sfânta Scriptura*, Teză de doctorat, Școala Doctorală de Teologie Ortodoxă, Universitatea Ovidius, Constanța, 2013.
110. STAMATOIU, Pr. Prof. Dr. Dionisie, *Despre parabolele Mântuitorului*, în *Mitropolia Olteniei*, anul 1997, nr. 1-3.
111. IDEM, *Istoricul interpretării Sfintei Scripturi*, în *Mitropolia Olteniei*, anul 1995, nr. 1.
112. STAN, Dr. George, *Teologie și bioetică*, Editura Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2001.
113. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Sfânta Tradiție. Definirea națiunii și întinderea ei*, în *Ortodoxia*, anul 1964, nr. 1.
114. IDEM, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987.
115. IDEM, *Ortodoxia românească și patria*, în *Ortodoxia*, anul 1980, nr. 4.

116. IDEM, *Lumea ca dar și ca sacrament al dragostei lui Dumnezeu*, în *Sobornost*, s.5, nr. 9.
117. IDEM, *Revelația prin acte, cuvinte și imagini*, în *Ortodoxia*, anul 1960, nr. 3-4.
118. IDEM, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.
119. IDEM, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, II și III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978 și 1997.
120. IDEM, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*, Craiova, 1986
121. STAVROPULOS, Arhimandrit Hristofor, *Dumnezeiasca Euharistie. Taina Tainelor*, trad. rom. de Pr. Dr. Constantin I. Bajau, Editura Apostoliki Diakonia, Atena.
122. STEKEL, Wilhelm, *Psihologia eroticii masculine*, trad. din germană și postfață de Georgeta Mitrea, Editura TREI, București, 1999.
123. STERIADE, Dr. M., *Creierul, centrală cu milioane de agregări*, București, 1962.
124. STREZA, P.S. Prof. Univ. Dr. Laurențiu, în Prefață la lucrarea Părintelui Dr. Vasile Gavrilă, *Cununia - viața întru Împărăție*, Fundația "Tradiția Românească", București, 2004.
125. STREZA, Pr. Asist. Liviu, *Biserica, locaș de închinare*, în *Ortodoxia*, anul 1982, nr. 4.
126. SUCIU, P.S. Ioan, *Mama*, Editura Viața creștină, Cluj-Napoca, 2002
127. SZCZEPANSKY, J., *Noțiuni elementare de sociologie*, București, 1972.
128. TATU, Conf. univ. dr. Cornelia, *Consilierea familiei și terapii de familie – note de curs masterat*, Universitatea Spiru Haret, Facultatea de Psihologie și Pedagogie Brașov, 2009.
129. TELEA, Asist. Dr. Marius, *Concepția Sfântului Ioan Hrisostom despre căsătoria creștină și viața de familie după omiliile sale la Epistolele pauline*, în „Teologia”, revista Facultății de Teologie Ortodoxă Arad, anul 2001 , nr. 1.
130. TEODOROPULOS, Arhimandrit Epifanie, *Familiei ortodoxe cu smerită dragoste*, traducere din limba greacă de Ieroschimonah Ștefan Nuțescu, Schitul Lacu – Sfântul Munte Athos, Editura Evanghelismos, București 2003.
131. TEȘU, Pr. Ioan C., *Din iadul patimilor spre raiul virtuților*, Editura Christiana, București, 2000.
132. IDEM, *Familia contemporană – între ideal și criză*, în *Studii Teologice*, anul 2011, nr. 1.

133. THATCHER, Adrian, *Descătușarea sexului*, Londra, 1993, trad. Mariana Grancea, București, 1995.
134. TILEA, Pr. Gheorghe T., *Probleme fundamentale în opera moral-socială a Sfântului Ioan Gură de Aur III. Familia creștină*, București, 1947.
135. TOFANĂ, Pr. Drd. Stelian, *Învierea Mântuitorului Hristos – cheazăia învierii noastre*, în *Ortodoxia*, anul 1986, nr. 3.
136. TRIF, Pr. Ilie, *Nu te încuia în deznădejde*, în volumul *Paradoxul creștin și cartea tinereții*, volum coordonat de Preot Ilie Trif, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2008.
137. TOMA DE KEMPIS, *Urmarea lui Hristos*, editia a II-a, traducere din limba latina Pr. Prof. Dumitru C. Vișan, Editura Mitropoliei Banatului, Timisoara, 1998.
138. UNGUREANU, Maria Măruntu, *Sex și sexualitate*, Editura Medicală S.A., București, 1994.
139. VASILESCU, Diac. Prof. Dr. Emilian, *Istoria religiilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
140. VALESCCHI, Famiglia, *Dizionario Enciclopedico di Teologia Morale*, Edizioni Paoline, 1987.
141. VELIMIROVICI, Episcop Nicolae, *Răspunsuri la întrebări ale lumii de astăzi. Scrisori misionare*, traducere din limba sârbă de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2006.
142. VIZITIU, Pr. Lect. Mihai, *Familia în învățătura Mântuitorului și a Sfinților Apostoli*, în volumul „Familia creștină azi”, Editura Trinitas, Iași, 1995.
143. YANARAS, Hristos, *Abecedar al Credenței*, trad. Constantin Coman, București, 1996.
144. IDEM, *Libertatea Moralei*, Editura Anastasia, București, 2002.
145. ZANFIR, Dr. Mihai Cosmin, *Casatoriile mixte. Randuieli si norme canonice ortodoxe si romano-catolice*, Teză de doctorat, Scoala Doctorala de Teologie Ortodoxa, Universitatea Ovidius, Constanta, 2013.
146. ZĂVORĂȚUL. Sfântul Teofan, *Mântuirea în viața de familie*, traducere din limba rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, București, Editura Sophia, 2004.
147. ZENKOVSKY V.V., *Convorbiri cu tinerii despre sexualitate*, trad. Pr. Dimitrie Balaure, Editura Bizantină, București, 1998.

148. ZORIN, Konstantin V., *Păcatele tinereții și sănătatea familiei*, traducere din limba rusă de Eugeniu Rogoti, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Editura Sophia și Editura Cartea Ortodoxă, București, 2010.